تراژیدیای دەق.. دەقی تراژیدیی

نیهاد جامی

چۆن تراژیدیا بناسین؟ هەڵبەت پرسیارێکی ئاوا سادە کەهەڵگریهیچ دەمامکێك نییەتابەئاقاریی هەڵەماندا ببات ودەستخەرۆمان بکات, دەکرێت وەڵامێکیوەك خۆیسادەشی پێ بدەینەوە, بەڵام ئەوکاتەی ویستمان تراژیدیا لەوێنەی تاوانێکیدەست نیشانکراو, یان کۆمەڵەتاوانێکینامرۆییانەکۆبکەینەوە, ئەوسادەبێت دڵنیا بین کەئێمەشتێکمان نەکردووە, جگەلەوەی وێنەبینراوەکانمان, وەك هەر هاوکێشەیەك بەپرسیارەکە بەخشیوەتەوە, بەمانای وەڵامیکی ئامادە بە پرسیارەکەدەدەینەوە, بێئەوەی ڕێگەی ئەوەبدەین لەوەڵامەکەدا بیرکردنەوە تیایدا بەشداربێت.

بۆیەئەگەر بمانەویت بۆ وەڵامی ئەوپرسیارە بیرکردنەوەلەدەرەوە نەمێنیتەوە, بەڵکوپرسیارەکەچۆن ئاراستەی جەستەی ئێمەدەکرێت, بەهەمان شێوەش عەقڵیلێ نەکەینەدەرەوە, ئەوساتەجەستەی ئێمە بەبێ بیرکردنەوە وەڵامیکیخێرابە پرسیارەکەناداتەوە, کەگوزارشت لەمەعریفەی باوبکات, بەڵکوبیرکردنەوە دەیەوێت ماناینوێ بە پرسیارەکەببەخشێت, ئەوەش مانایەك نییەکەئێمەخۆمان بۆئامادەکردبێت, بەڵکومانایەکەلەبەرەنجامیتێرامان وخوێندنەوەوگومان پێیدەگەین, کاتێك لەسەرئەوبنەمایەش ویستمان مانای نەدۆزراوەکەشف بکەین, ئەواناکرێ شتەکان تەنیاوەك خۆیان سەیربکەینەوە, بەڵکوپێویستەڕەهەندیشتەکان فەرامۆش نەکەین, بەواتایەکیتربۆئەوەیباشترمەبەستەکەڕوون بێت, دەڵێین هەرکاتێك ویستمان ئاستیفراوانبوونیتراژیدیا بناسین ناکرێت لەنێوژمارەی تراژیدیاکانەوە سەیریفراوانبوون بکەین, چونکە ئەوەیان ئاستێکە پەیوەندیی بە "درێژبوونەوە" هەیە, ئەوەش یەکێکەلەخاسیەتە سەرەکیەکان بۆزەمینەیەکیپتەوی داخستن, داخستن دەبێت بەنەریتێك کەتوانایدرێژکردنەوەی تراژیدیای هەیە, بۆیەلەهەرشوێنێك زەمینەی کلتورێکیداخراولەئارادابوو, ئەوەمانایوایەگوتاری تراژیدیی ئامادەبوونی پۆلایدیهەیە , ئێمەناتوانین ئەوگوتارە بناسین ئەگەرنەتوانین بونیادە بەرهەم هێنەرەکانیگوتارلەیەکتریجیانەکەینەوەو جیاکردنەوەش مانایهەستکردنە بەوکەلێنەیکەدەکەوێتە نێوان دوو بونیادەوە, مەبەست لەودۆخەیەکە هێشتابونیادەکان تێکەڵیەك نەبوونە بۆخولقاندنیگوتار, بۆیەگەڕانەوە بۆبەرلەئامادەبوونیگوتاریتراژیدیی, ئامادەبوونیمنیوەرگرەلەناوکەلێنینیوان دووبونیاد, شوێنیمنیوەرگربەمانا "سارتەر" یەکەی شوێنێکە توانای نووسینەوەیئەوپەیوەندیەیهەیەکەلایهەریەك لەبونیادەکان, ڕووبەری داخراونین وبەڵکولەناوئەوکەلێنەتوانایئووسین ڕووبەرە نەنوسراوەکان دەنووسێتەوە, نووسینەوەلەنێوکەلێنیدووبونیادمانایوایە ڕووبەرێك دەدۆزینەوە بۆڕەخنە, تیایدائەوگوتارە هەڵوەشێنراوەیەیتراژیدیا دەخەینە نێوڕەخنەگرتن وئامادەبوونیگوتار دەبەینەدۆخینائامادەبوون, کاتێك گوتارنائامادەبوومانای وایەدەتوانین سێنتەریئەوعەقڵە بخەینە دەرەوەی قسەکردن, ئەوەش دەسبەرداربوونە لە هەمووئەوماناکۆنکرێتیانەی

نێوسێنتەریعەقڵ, بەڵکومانا لە بەرەنجامیقسەکردنەوە دێتە بوون, ئەوەش جیاوازییمانایە, بەلاّم میکانیزمی ئەوجیاوازییەش بەتەواوییگۆڕانی بەسەردادێت, چونکەئەگەرلەپێشتردا بۆقسەکردن لەفراوانبوونیتراژیدیا سەیرییئاستیگوتارەکەکرابیت, ئەوائەمجارەیان گوتاربەوپێیەیدەکرێ بەنائامادەیەك, بەهەندوەرناگیرێت.

ئەوەیبەهەندوەردەگیرێت, دووبونیادیئاست تەواوکەرییەکتریی ولەهەمان کاتداجیاوازن, ئەوانیش "تیۆرییدەقەکان"و"واقعی کۆمەلاّیەتی"ن, ئەگەرچیلەڕۆشنبیرییئێمەداواقیع شوێنی بە تیۆرچۆلکردووە, ئەوەیان خەوشێکیرۆشنبیرییکوردییەکەنەیهێشتووە دەق لەناوکۆمەڵگادا زیندەگیخۆیبژیێت, پێی وابووە دەق پەیوەندیی بەکۆمەڵگای کوردیەوەنییە, ئەو دەسبەرداربوونەلەدەق وایکردووە, تراژیدیا خۆی درێژبکاتەوە, لەکاتێکدا ئیشکالیەتەکانیکۆمەڵگا ڕاستەوخۆوابەستەبوون بووە بەتراژیدیای دەقەکانەوە, ئەوبیانوەکەمخوێنەی پێی وایەدەقەکان باس لەکۆمەلگایەك دەکەن ئاستیبیرکردنەوەیان دوورەلەئێمە بیانوویەکیئایدیۆلۆژییبێمانایە ودەیەوێ دریژە بەتراژیدیابدات, بەڵام کاتێك تراژیدیا دەکرێت بەگوتارێکینائامادە ئەوساتەلە شوێنی "درێژبوونەوە" چەمکێکینوێ شوێنی دەگرێتەوە ئەویش "بەردەوامبوون"ە.

بەردەوامبوون چەمکێك نییەلەپێناو درێژبوونەوەیتراژیدیا, بەڵکو چەمکێکە هەڵگری ئاستە جیاوازەکانە, دەیەوێ بەردەوامیببەخشێت بە"تیۆری دەق" و" واقیعی کۆمەلاّیەتی" چیتر تیۆری دەقەکان ناکاتە دەرەوەیپرۆژەی بیرکردنەوەی کوردیی, بەڵکوپێی وایەبۆئەوەی تراژیدیا بناسین دەبێت بەچەمکی بەردەوامبوون قسە لەناسین بکەین.

بۆئەوەش پێویستمان بەپرسیارێکی جەوهەریی دەبێت پرسیارێك پێمان دەڵێ: بەردەوامبوون لە ناوئەومانامەجازییەدا چ دەلالەتێکی هەیە؟ بوونی ئەو پرسیارەدەست نیشان کردنی جیاوازیی چەمکی بەردەوامبوونەلەنێوان ڕاڤەو چەمکی کۆمەلاّیەتی لەلایەك, وەلەلایەکی ترئەومانافەرهەنگیەی کەئەو چەمکە هەیەتیئاستێکی تەواوجیاوازە..بۆچی؟ چونکە بەردەوامبوون چەندە فرێدانی هەمووئەو ڕاڤە کۆمەلایەتیەیەبۆتراژیدیا هێندەش دۆزینەوەی ڕووبەرێکی دەلالیە بۆناوتیۆری دەق, بۆیە بەردەوامبوون لەمانافەرهەنگیەکەی دەمانباتەوە ناوکۆمەڵەدەقێك لەوێداتێگەیشتنی باوو تاك ڕەهەنددەمرێت, ئیشکالیەت ومیکانیزم وزاراوە ڕەخنەییەکانی دەق سەرلەنوێ بەجیاوازی کۆمەڵە دیدێکەوە قسەلەتراژیدیادەکەن, چونکە تراژیدیابەتەنیائەوساتەوەختە نییەکەڕووداویکی توندوتیژیتیا ئەنجام دەدرێت, بەڵکو تراژیدیا ساتەوەختێکی زەمەنییە بەدوای تەواوبوونی ڕووداوەکە زەمەنی خۆی دەناسێت, بەمانای تراژیدیا ڕووداویك نییەلەناسینی جەلادسیماکانی بناسین, بەڵکو بەپێچەوانەوە دەبێت بۆناسینی سیماکانی لەڕووخسارەکانی خۆماندا بەدوای بگەرێین, چونکەئەگەرجەلادبوونەوەرێك بێت هەستی ئەخلاقی(وەك کائینێکیبەشەری) لەدەست دابێت وتاوانێك ئەنجام بدات , ئەوا ئێمەین دەبێت دریژە بەو هەستە نائەخلاقیە نەدەین ونەیەڵین ئەوتاوانە پەل بهاوێژێت بۆ درێژبوونەوەی تراژیدیا , بۆرێگەنەدانیش ئەوەندەبەس نییە جەلاد وەك گوناهبارێك دەربخەین و

خۆشمان بێ گوناه , بەڵکوئێمەلەبەرامبەر تراژیدیا ئەو کاتە بێگوناهین کاتێك بێدەنگ نەبووین لەکلتورێك کەشەرعیەت بە جەلاد دەدات بە تاوانێك هەڵبستێت, چونکە ئەوە سڵنەکردنەوەیە لەکلتوور, بۆیە کوشتنەوەی جەلادناتوانێت تراژیدیا لەناو بەرێت, بەڵام ڕەخنەگرتن لە کلتورو کارکردن بۆلابردنی سیماکانی ئەو کلتوورە توانای وەستاندنی هەیە, ئەوەش بەگەڕانەوە دەبێت بۆناوپرسیاری دەق, کاتێ بۆناودەقیش گەڕاینەوە, مانای وایە بەچەمکە نوێیەکانی تیۆرەوە سەیریی تراژیدیا دەکەین, بۆیە پەیوەندی نێوان دەق وتراژیدیا پەیوەندیەکە لەسەربنەمای گفتوگۆیەکیبەردەوام دێتە دی کەخۆمان لەناودەقەکان دانەبڕی وبەڵکو ئیشکالیەتەکانی خۆمان لەناو دەقەکانەوە هێنایە نێو گفتوگۆ, هەرکاتێك بیرمان لەکارێکی لەم چەشنەش کردەوە مانای وایە دەمانەوێت خۆمان لەدنیای دەرەوە دانەبڕین ئەو دابڕانەی هێزە سیاسیە کان بەبیانوی ناسیۆتالیستیەوە دروستیان کردووە, بیانوویەکە بۆنزیك نەبوونەوە لەفرە کلتوریی, ئەوەش بۆشەرعیەت دان ودرێژە دانە بە تراژیدیا لەلایەك ولەلایەکی تر بۆنەخوێندنەوەی توانای کەسانی لەخۆیان بەتوانا تر, بەمانایەکی تر ئەو ناتوانێ دان بەتوانای کەسێك بنێت کە لەدەرەوەی توانای خۆی بێت ئەوەش یەکێکە لە خەسلەتەکانی حزبی کوردیی, نەوەك کێشەکە لەوێدا بێت کەدەقەکان پەیوەندیان بەئێمەوە نییە وەك ڕۆژانە لەسەر زمانی زۆرلە سیاسیەکانمان دەیبیستین, بەڵام ئاخۆ چۆن چارەسەری ئیشکالیەتەکانی ناو دەق دەکەین؟ ئەوەیان باسێکی ترەو پەیوەندیی بەو سەرنجە خێرایەوە نییەو دەکرێت لەبەرەنجامی خوێندنەوە وڕەخنەدا ئەو جیاوازیانە دەست نیشان بکرێن وکە بەبێهیچ هەڵوەستەو گومانێك دەڵێین ئەوانەی ئایدیۆلۆژیانە دەقەکان ڕەت دەکەنەوەلەدەرەوەی پرۆسەی خوێندنەوەدا ڕەتی دەکەنەوەو بەڵکو تەنیا بۆداکۆکی کردن لەسیستمێکی تەقلیدیی باوکایەتییەوە دەکەونە بانگەشەکردن بۆ بێمانایی دەق وکەچی لەبنەڕەتدا ئەگەر بێماناییەك هەبێت ئەوا ئەوان خولقێنەریی یەکەم ودواینیانن.

ماف بڵاوکردنەوەی ئەم بابەتە لەلایەن نووسەرەوە پارێزراوە